

Prof. dr hab. Zenon Jasiński
Emerytowany Uniwersytetu Opolskiego
Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu
46-380 Dobrodzień
Myślina ul. Przejazdowa 10,
Tel. 502 456 863

Myślina, 24 czerwca 2022 roku

Recenzja pracy doktorskiej

mgra Libora Lopusana, *Začleňování mladých dospělých do samostatného života po odchodu z ústavní péče v kontextu jejich přípravy na samostatný život*, (Integracja młodych dorosłych w samodzielnym życiu po opuszczeniu opieki instytucjonalnej w kontekście ich przygotowania do samodzielnego życia.) napisanej pod kierunkiem: dra hab. Marka Rembierza, prof. UŚ i promotora pomocniczego: dr Aleksandrę Gancarz, wykonanej w Dolnośląskiej Szkole Wyższej we Wrocławiu. Wrocław 2022. ss. 182 + płyta CD i

Przedłożona do oceny praca doktorska mgra Libora Lopusana składa się z: Oświadczenia o nienaruszaniu praw autorskich osób trzecich; Oświadczenia o samodzielnym przygotowaniu pracy i zasadach jej udostępniania; Streszczenia (w języku czeskim, angielskim i polskim) wraz ze słowami kluczowymi), wstępu, 8 rozdziałów zawartych w dwóch częściach pracy (część I teoretyczna, Roz. 1-5; część II empiryczna roz. 6-8), zakończenia, oraz wykazu literatury, spis rysunków, schematów, tabel, wykazu skrótów i akronimów oraz załączników. Przypisy do źródeł sporządzono w tekście pracy.

Podjęty temat pracy ma duże walory poznawcze a nade wszystko walory praktyczne, co sprawia, że dysertacja przedłożona przez mgra Libora Lopusana dobrze wpisuje w charakter „badań praktycznych“. Chociaż temat był już podejmowany w literaturze zarówno czeskiej jak i polskiej, to autor pracy ma świadomość, że funkcjonowanie jak i efektywność zastępczej opieki instytucjonalnej ma charakter dynamiczny. Jej efektywność oceniana z pedagogicznego jak i społecznego punktu widzenia wyraża się głównie tym: jak młodzież (młodzi dorośli) jest przygotowana do samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie, po opuszczeniu instytucji opieki zastępczej. Nie bez znaczenia jest fakt wieloletniej pracy zawodowej Doktoranta w placówkach opiekuńczo-wychowawczych na różnych stanowiskach. Pozwoliło to Autorowi na zgromadzenie wielu doświadczeń i poznanie systemu opieki zastępczej w RČ, czego dowodem jest roz. 3. (*Edukacja instytucjonalna w Czechach*) najobszerniejszy rozdział w pracy. Dostarcza on nie tylko wiedzy o historii kształtowania się instytucji opieki zastępczej w aspekcie historycznym, w tym w Republice Czeskiej, oraz tego jak te instytucje funkcjonują współcześnie, na jakie natrafiają problemy itd. Autor podziela pogląd badaczy zagadnienia, że „*celem edukacji instytucjonalnej jest stworzenie jak najbardziej naturalnych warunków do wszechstronnego rozwoju jednostek od wczesnego dzieciństwa do dorosłości. Misją wychowawców jest tworzenie podobnych warunków życia dla dzieci żyjących w zwykłych rodzinach (s. 99).*“

Prezentowana rozprawa koncentruje się na pogłębieniu wiedzy teoretycznej z zakresu funkcjonowania instytucji edukacyjnej oraz na problemie młodych dorosłych w edukacji instytucjonalna z perspektywy integracji ze społeczeństwem po zakończeniu edukacji instytucjonalnej.

“Celem tej pracy jest przyjrzenie się problemowi i odpowiedź na to, jak i jak przygotowali się młodzi dorośli, jakie przeszkody pokonali. Co im pomogło i jak odnieśli sukces.”.(s.61)

Struktura rozdziałów w pracy.

CZEŚĆ I TEORETYCZNA 12

1. Pedagogiczne ramy pracy (ss.6)
2. Filozoficzne ramy dzieła (ss. 9)
3. Edukacja instytucjonalna w Czechach (ss.39)
4. Młoda osoba dorosła w placówce opiekuńczej (s.6)
- 5 Przygotowanie młodych dorosłych (ss.19)

II CZEŚĆ PRAKTYCZNA

6. Problem badawczy (ss.21)
 7. Analiza wywiadów (ss.13)
 - 8 Ocena głównego pytania badawczego (ss. 18)
- Zakończenie (s.4)

Tytuły poszczególnych rozdziałów dobrze oddają zawarte w nich treści. Objętościowo rozdziały są zróżnicowane. Trzy rozdziały (roz. 1, 2, 4) nie dzielą się na podrozdziały. Pozostałe są rozbudowane na szereg podrozdziałów. Np. roz. 3 - *Edukacja instytucjonalna w Czechach* (podzielony na część 3.1 – *Historia edukacji instytucjonalnej* i część 3.2. *Wykonywanie edukacji instytucjonalnej*). Autor pomieścił łącznie 15 podrozdziałów. Nie czynię z tego specjalnego zarzutu. W przypadku przygotowania pracy do druku, do czego zachęcam Autora (gdyż na to w pełni zasługuje), warto rozważyć podział roz. 3 na dwa rozdziały. Ich tytuły mogłyby nosić tytuły obecnych części 3.1 i 3.2.

Można by rozważyć czy rozdział *Problem badawczy* nie przesunąć bardziej na początek pracy, chociaż Autor pracy uzasadnia miejsce tego rozdziału w części praktycznej a nie teoretycznej tym, że w badaniach jakościowych badacze nie stawiają na pierwszym planie założeń badawczych. Badania te wymagają dobrej znajomości problemu i terenu badań a to zdaniem Autora ma bardziej wymiar praktyczny, stąd uznał, że zagadnienia metodologiczne będzie lepiej włączyć do części praktycznej. Ten argument przekonuje mnie w pełni.

Rozdział 1. Ramy pedagogiczne pracy. Autor koncentruje się w nim na przemianach współczesnej rodziny, jej zagrożeniach, różnego rodzaju, pogoni za zyskiem, sukcesem sprawia, że część z rodziców poświęca swoim dzieciom uwagi, są też rodziny patologiczne, które tworzą negatywne środowisko wychowawcze. Wadliwie funkcjonująca rodzina wymusza na społeczeństwie konieczność prowadzenia systemu opieki zastępczej przez państwo lub pod opieką państwa jako wyrazu przemian w postrzeganiu jednostki i jej praw oraz ich zabezpieczenie. Tu też dowiadujemy się o wymiarach opieki zastępczej w Republice Czeskiej (diagram 1, tabela 2)

Natomiast w roz. 2. Autor koncentruje się za Potaćarową i Mariańskim na relacjach rodzinnych, funkcjach rodziny biologicznej, jako wzoru dla swoich dzieci. Poglądów na życie swoich rodziców, działaniach profilaktycznych związanych z zachowaniami ryzykownymi młodzieży formami spędzania czasu wolnego, organizacji życia codziennego w domu i zakładzie wychowawczym.(Rembierz, Śliwa,
W pełni podzielam pogląd Autora, że najlepsza norma prawna, starania opiekunów o najlepszych intencjach, materialne zabezpieczenie czy finansowo nieograniczone możliwości

nie mogą zastąpić własnej rodziny biologicznej, w tym wzorców relacyjnych, które są niezbędne i niepowtarzalne.“

Rozdział 3. *Czeskie instytucje wychowawcze* dzieli się na dwie części. Pierwsza z nich przedstawia rozwój instytucji opieki zastępczej na ziemiach czeskich w kontekście historycznym a część 2. Prezentuje rozmiary i charakter działalności różnych typów instytucji wychowawczych, przeznaczonych dla różnych grup. Jest to najobszerniejszy rozdział w pracy i daje podstawy do uzyskania rzetelnej informacji o rozmiarach i formach różnych form opieki instytucjonalnej, o jej pozytywach i niedostatkach. Tu krytyce poddano działalność domów dziecka, totalnych pałaców, podjęto również wątek rodzin zastępczych. Te informacje mogą być szczególnie przydatne dla studentów a także dla nieprofesjonalistów, a także czytelników w Polsce interesujących się wychowaniem i opieką zastępczą. Rozdział 4. *Młody dorosły w wychowaniu instytucjonalnym* został poświęcony charakterystyce osobowości ze względu na wiek. Okres ten w psychologii jest określany jako okres adolescencji.

Autor analizuje poglądy wielu autorów zajmujących się tym wiekiem rozwojowym związane z potrzebami adolescentów, poszukiwaniem celu i sensu życia, poszukiwaniem swojej tożsamości, refleksji nad perspektywami życiowymi, poszukiwaniem swego miejsca w społeczeństwie. Tu też znajdujemy diagram dotyczący przyczyn umieszczenia w dzieci i młodzieży w pieczy zastępczej, z danych MPSV wynika, że w 66% jest to brak troski o dzieci, 10% trudna sytuacja ekonomiczna rodziny, 7% brak umiejętności rozwiązywania problemów wychowawczych z dziećmi.

Roz. 5 *Przygotowanie młodych dorosłych* poświęcony jest formom, środkom i etapom przygotowania podopiecznych do opuszczenia zakładu opiekuńczego. Etapy tego przygotowania są określone w uregulowaniach prawnych Ministerstwa Školstvi Mladeže a Televychovy. Analizowane są formy przygotowania w różnych instytucjach opieki zastępczej prowadzone przez Ministerstwo pracy socjalnej, organizacje non-profit, czy związki wyznaniowe (głównie Czeska Diakonia)..

Założenia metodologiczne badań zostały zaprezentowane w rozdziale 6 (*Problem badawczy*). Chociaż lepiej brzmiał tytuł tego rozdziału *Założenia metodologiczne badań nad rozwiązaniem problemów badawczych*.

W rozdziale tym uwzględniono takie kwestie jak odwołania do poprzednich badań, ściśle związanych z tematem realizowanej pracy. Autor odwołuje się do 8 przykładów badań prowadzonych przez innych autorów na terenie RČ i innych krajach. W tym przeglądzie badań uwzględniono autora badań, temat, cel badań, wykorzystane metody, próba badawcza, przydatność badań do wykorzystania w dysertacji. (s.)

Konstrukcję badania oparto na już przeprowadzonych badaniach o podobnej tematyce. Konkluzja z dotychczasowych badań nad integracją młodych dorosłych z życiem codziennym po opuszczeniu opieki instytucjonalnej w kontekście edukacji instytucjonalnej wskazuje na trudności w ocenie tego jak młodzi dorośli opisują i oceniają swoją integrację w samodzielnym życiu po opuszczeniu instytucjonalnej opieki.

Celem badań jest ustalenie, w jakim stopniu udaje się młodym dorosłym realizować swoje postanowienia, pragnienia i plany, jak wyobrażali sobie samodzielne życie bez pomocy innych i jak udaje im się te plany zrealizować. Dodatkowym celem badań było uchwycenie specyficznych zjawisk i procesów związanych z wychowaniem instytucjonalnym jak np. integracja ze społeczeństwem większościowym. (61)

Badania wykorzystane w pracy mają charakter badań jakościowych (tu Autor odwołuje się do licznej grupy badaczy z różnych krajów, zwolenników badań jakościowych (Creswell, Hendl, Bauman, Kawecki, Łobocki, Skutil, Švariček) i uważa, że dzięki takim badaniom można uzyskać kompleksowy obraz problemu. Przeprowadzone badania o charakterze jakościowym miały pozwolić na uzyskanie odpowiedzi na główne pytanie badawcze: ***Jak młodzi dorośli spoglądają wstecz na swoje przygotowanie do opuszczenia placówki opiekuńczej oraz jak opisują i oceniają własną integrację z niezależnym życiem? (s.98)***

Autor pracy postawił sobie szereg pytań szczegółowych (dopełniających główny problem badawczy), które sformułował następująco:

1. *Jak przygotowywano młodych dorosłych do samodzielnego życia?*
2. *Jakie są pomysły młodych dorosłych na samodzielne życie, jakie są ich cele?*
3. *Jakie są obawy młodych dorosłych po opuszczeniu i wejściu w samodzielne życie?*
4. *Jak młodzi dorośli orientują się w środowisku społecznego systemu pomocy po opuszczeniu opieki instytucjonalnej? Jakie kompetencje nabyli?*
5. *Jakie umiejętności przydają się młodym dorosłym i jak ułatwili im wejście w codzienność, którą utrudniali?*
6. *Jak wygląda integracja ze społeczeństwem?*
7. *Na jakie przeszkody napotykali młodzi dorośli w integracji ze społeczeństwem? (s.99).*

Pytania badawcze szczegółowe (szczegółowe problemy badawcze) zostały w tej samej formie wykorzystane jako pytania do kwestionariusza wywiadu

Główny problem badawczy oraz szczegółowe problemy badawcze zostały postawione poprawnie. Stosownie do założeń badań jakościowych nie formułowano hipotez badawczych, zmiennych i wskaźników.

Tu pragnę podkreślić, bardzo dobrą znajomość i zrozumienie problemów metodologicznych ze względu na charakter badań (badania jakościowe, badania ilościowe, holistyczne), zalety i niedostatki tych badań, strategie badawcze, wykorzystywane metody i narzędzia badawcze oraz analizę zgromadzonego materiału badawczego, dostrzegalne jest to w odwołaniach do koncepcji badawczych licznej grupy metodologów i ich prac.

W badaniach zastosowano metodę indywidualnego przypadku, często wykorzystywaną w badaniach jakościowych a jako technikę badawczą zastosowano technikę wywiadu, Autor wykorzystał tu klasyfikację wywiadu za Ferjenčíkiem i zastosował wywiad częściowo ustrukturyzowany, który polega na tym, że badacz przygotowuje przede wszystkim listę tematów lub pytań, które chce zadać respondentowi. Gdyż taki cel przyświecał badaniom. W badaniach tych brało udział 8 respondentów, z tego połowa przebywała w instytucjach opieki zastępczej, druga połowa respondentów powinna reprezentować byłych wychowanków instytucji opiekuńczo-wychowawczych. Przy czym nie powinni być starsi niż 25 lat. Dobór próby ze względu na pandemię koronawirusa został ograniczony do kraju Liberackiego w RČ.

Aby w badaniach mogły uczestniczyć osoby niepełnoletnie musiały wyrazić na to zgodę osoby prawne (rodzice, rodzice zastępczy, wychowawcy w zakładach opiekuńczo-wychowawczych). Wartościowe są rozważania zawarte w tym rozdziale poświęcone granicom prac badawczych i etycznym aspektom badań oraz technice zbierania danych.

Kwestia etyki w badaniach społecznych zajmuje się liczna grupa naukowców (Bulmer, Homan, Kimmel, Orb, Eisenhauer-Wynaden, Robley, Guillemín, Pelikán, Čermák, Štěpaníková. Z drugiej strony (2004). Etyka badań uwidacznia się na dwóch poziomach

Pierwszy dotyczy podejścia do próby lub uczestników badania. A drugi poziom to etyczne postępowanie badacza. Rzetelność badawcza, obiektywizm w badaniach, zachowanie tajemnicy wywiadów anonimowość, unikanie uprzedzeń wobec danych, faktów itd. . Guillemín opisuje dylematy związane z badaniami jakościowymi jako dylematy i obawy etyczne, które są częścią powszechnej praktyki badawczej, niezależnie od rodzaju badań. Doktorant przywołuje tu wspomnianego Pelikána, który pisze, „że wszelkie badania prowadzone na ludziach i z ludźmi mają swoje ograniczenia etyczne. Najczęściej są one postrzegane w związku z poszanowaniem intymności ludzkiego myślenia i uczuć uczestników badania oraz z formą komunikowania wyników ankiet“ . (s.112). Rozdział 6 kończy opis organizacji i przebiegu badań oraz analiza stanowisk badaczy dotycząca interpretacji zgromadzonych danych. Badania Doktorant przeprowadzał osobiście, były one nagrywane (na telefonie komórkowym za zgodą badanych a następnie transkrybowane.

Zgromadzony materiał z wywiadów został opracowany w roz. 7, który jest poświęcony analizie wywiadów. Autor przygotował studium przypadku wszystkich badanych (8 respondentów)., dają one obraz losów badanych, pozwalają na poznanie jak zakłady wychowawcze przygotowują wychowanków do samodzielnego życia w przyszłości, samookreślenia wychowanków, rozumienia swojej sytuacji i oceny pracy w tym zakresie, zakładów wychowawczych. Powstałe niezwykle interesujące biogramy, które niosą w sobie bogatą warstwę poznawczą i emocjonalną.(s.111-s.125.) W uwagach Autor podaje informację, którego problemu szczegółowej informacja dotyczyła . Porównanie oryginalnej wersji zapisu papierowego poszczególnych wywiadów zamieszczone w ankiecie z biogramami zamieszczonym w roz. 7 pozwalają na stwierdzenie doskonałej znajomości Doktoranta nie tylko aspektów prawnych organizacji instytucjonalnej opieki zastępczej, ale problemów młodzieży z zakładów wychowawców oraz uwarunkowań ich sytuacji i zachowań.

Roz.8 jest poświęcony ocenie odpowiedzi na główne pytanie badawcze:

Jak młodzi dorośli spoglądają wstecz na swoje przygotowania do opuszczenia opieki instytucjonalnej oraz jak opisują i oceniają własną integrację z niezależnym życiem.

Badani odpowiedzieli, że to przygotowanie do samodzielnego życia ,po opuszczeniu zakładu wychowawczego czy szkoły odbywa się według jasno określonych zasad i może trwać nawet do 26 roku życia. Jest to konsekwencja obowiązujących w RČ standarów opieki w zakładach wychowawczych. nie wszyscy wychowankowie z niej korzystają, gdyż zdaniem Autora młodzi dorośli na ogół tęsknią za wolnością, przerywają naukę. Wobec braku kompetencji maąa trudności z integracją społeczną i funkcjonowaniem w świecie dorosłych. Badani byli świadomi, że wykształcenie i nabycie kluczowych kompetencji społecznych stanowi podstawowy warunek radzenia sobie w samodzielnym życiu, po opuszczeniu zakładu. Wywiady z respondentami potwierdzają wystarczające przygotowanie do opuszczenia placówki opiekuńczej.

Interesująca jest analiza cząstkowych pytań badawczych, jest ona zróżnicowana. Nie wszystkie z pytań badawczych wzbudziły jednakowe zainteresowanie u respondentów.

Dla pracy ważny jest podrozdział 8.2 **Omówienie znaczenia wyników badań dla praktyki.** Odwołując się do badań innych autorów i badań własnych. Autor wskazał na korzyści jakie mogą wynieść z nich organizatorzy systemu opieki instytucjonalnej, pracownicy tych instytucji, a także sami wychowankowie i byli wychowankowie, którzy jako młodzi dorośli, według koncepcji Eriksona, muszą dorastać do ról i zadań, w czym powinien pomóc system opieki instytucjonalnej. „Niezależnie od tego, czy jesteśmy rodzicami, czy personelem pedagogicznym w placówce opiekuńczej, naszym celem jest towarzyszenie dzieciom przez całe życie, aby były szczęśliwe i dostatnie. Z punktu widzenia osoby dorosłej oznacza to zdanie sobie

sprawy, że nie chodzi tylko o bezpieczeństwo materialne dziecka i edukację. Przede wszystkim należy zadbać o jej wszechstronny rozwój w różnych obszarach, z naciskiem na rozwój umysłowy dziecka. (s.128)

Stosownie do procedur w badaniach jakościowych Autor uchwycił „fenomeny“ w swoich badaniach, do których należą: wolność, niezależność, wsparcie rodziny, wykształcenie, realizacja planów życiowych, niezależność finansowa. Wszyscy respondenci wymienili : wolność, 7 osób wymieniło wykształcenie. U respondentki nr 1. wystąpiły wszystkie fenomeny. Autor dokonał analizy występujących fenomenów u badanych respondentów w kontekście tego jaką rolę odgrywają w ich życiu i planach życiowych. W podrozdziale 8,4 zwraca uwagę na środki jakie należy podejmować aby młodzi dorośli byli lepiej przygotowani do samodzielnego życia w społeczeństwie dorosłych. Główny nacisk kładzie na zdobycie przez młodzież wykształcenia, włączania młodzieży w nurt życia środowiska, w popularyzowanie wolantariatu, przeciwdziałanie postawom konsumpcyjnym i „społecznego moratorium“ a z drugiej strony potrzebę budowanie w środowisku postawy zaufania do młodych dorosłych. W **zakończeniu** Doktorant podnosi wiele istotnych zagadnień związanych z tematem pracy i uwarunkowaniami przygotowania do samodzielnego funkcjonowania w społeczeństwie. Autor ma świadomość, że jedno z głównych zadań instytucjonalnego systemu opieki jest przygotowania do samodzielnego życia, zależne to jest od stanu prawnego, nakładów państwa na opiekę nad dziećmi i młodzieżą, poziomu przygotowania kadr dla instytucji systemu opieki oraz doskonalenie tych kadr. Stworzenie form wspierania osób, które opuściły zakłady opiekuńczo-wychowawcze. Położeniu nacisku w zakładach opiekuńczo-wychowawczych na wyposażenie wychowanków w kompetencje indywidualne i społeczne, zwłaszcza: odpowiedzialność, niezależność w podejmowanie decyzji, aktywny udział w życiu, zwiększenia możliwości zwracania się o pomoc do kuratorów, podwójną formę wspierania finansowego, poszukiwanie odpowiednich kandydatów na rodziców zastępczych i przygotowanie ich do realizacji zadań. Kreowanie w społeczeństwie potrzeby dostrzegania potrzeb osób z instytucji opieki zastępczej i wspierania ich.

Praca zawiera wykaz literatury , liczący 14 str. został przygotowany zgodnie z zasadami warsztatu badacza. Obejmuje on prace zwarte i monografie, netografię (koncentracja Doktoranta na aktach prawnych dotyczących kształcenia, wychowania i oraz opiekę w RČ), literaturę autorów obcych wydanych w Republice Czeskiej i literaturę autorów polskich, słowackich i angielskich. Praca zawiera ponad to : 7 rysunków, 1 schemat, 5 tabel, wykaz skrótów i akronimów, 17 załączników, w tym transkrypcje wywiadów z badanymi.

Doktorant wykazał się bardzo dobrą znajomością literatury przedmiotu, badań, stanu prawnego, posiada dobre rozeznanie codziennych problemów wychowanków różnych instytucji opiekuńczo-wychowawczych i funkcjonowania tych instytucji. Wykazuje się dużą wrażliwością na problemy przygotowania młodzieży do dorosłego życia. Mgr L. Lopuszan umiejętnie i syntetycznie potrafi prezentować poglądy innych badaczy wiązać różne elementy. Praca została starannie przygotowana pod względem edytorskim. Spełnia w wymogi stawiane pracom doktorskim. Cel pracy został pomyślnie zrealizowany. Wzbogaca naszą wiedzę o ważny element systemu opieki zastępczej .

Praca jest dojrzałym studium, świadczącym o dobrym rozumieniu problemów przygotowania wychowanków opieki zastępczej do właściwego integracji społecznej po opuszczeniu instytucji opieki zastępczej/

Dysertacja mgra Liobora Lopusana jest opracowaniem samodzielnym i w pełni oryginalnym, podejmuje temat aktualny i ważny badawczo dla teorii i praktyki organizacji opieki zastępczej szkolnictwa oraz praktyki pedagogicznej, Praca po skrótach zasługuje na opublikowanie. Na podkreślenie zasługuje bogata baza źródłowa, spożytkowano wiele publikacji zagranicznych. Doktorant wykazał się wysokimi kompetencjami interpretacyjnymi, rozumieniem problemów funkcjonowania opieki zastępczej i opanowaniem warsztatu pisarskiego. Przyjęta koncepcja metodologiczna pozwoliła na rozwiązanie problemów badawczych.

Praca zasługuje na wyróżnienie.

Praca doktorska mgra Libora Lopusana w całej rozciągłości spełnia wymogi stawiane dysertacjom w „Ustawie o stopniach i tytule naukowym” z 14 marca 2003 roku, z dalszymi zmianami, oceniam ją pozytywnie i w związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie jej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Prof. dr hab. Zenon Jasiński

Mysłina, 24 czerwca 2022 r.

